

КИТАБХАНАЧЫЛЫГ ФАКУЛТЭСИНДЭ БИБЛИОГРАФИЈА ФЭНЛЭРИНИН ТЭДРИСИ

Зөһраб ƏЛИЈЕВ

*Азәрбајчан Республикасынын
әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси,
библиографија кафедрасынын
мүдири, педагожи елмләр
намизәди, профессор*

Сәнәд коммуникасијалары системинин нормал вә мәгсәдјөнлү фәалијјәти хусуси социал институтлар васитәсилә тә'мин олунур. Мә'лумдур ки, "сәнәд-информасија тәләбатчысы" системиндә васитәчилик функцијасыны јеринә јетирән белә институтлара библиографија да дахилдир. Лакин библиографија башга васитәчиләрдән фәрғли олараг тәшкилати чәһәтдән формалашмыш ваһид мәркәзә малик дејил вә беләликлә, һәммин институтлар сырасында онун хусуси јери јохдур. Васитәчи социал институтларда исә библиографик иш апарылыр вә ондан дахили көмәкчи васитә кими истифадә олунур. Демәли, сәнәд коммуникасијалары системиндә васитәчилик функцијасыны јеринә јетирән китабхана, нәшријјат, китаб палатасы, елми-информасија фәалијјәти, архив ишләри кими социал институтларда апарылан ишләр ики сәвијјәлидир. Биринчи, сәнәдләр сәвијјәсиндә, икинчиси библиографик сәвијјәдә апарылан иш.

Мә'лум олдуғу кими, китабхана ән гәдим дөврләрдән индијә кими сәнәдләрдин горунмасы, истифадәси системиндә даһа мүһүм рол ојнајан социал институт һесаб олунур. Демәк олар ки, библиографија китабхана иши илә ејни заманда јаранмыш, инкишаф етмәјә башламыш вә кетдикчә китабханаларын зәрури фәалијјәт саһәләринә чеврилмишдир. Мүасир шәраитдә дә китабхана вә библиографија ишләри, китабханашүнаслыг вә библиографияшүнаслыг арасында интеграсија просесләри давам етмәкдәдир. Она көрә дә али китабханачылыг тәһсилли верән мүәссисәләрдә, о чүмләдән М.Ә.Рәсулзадә адына Бақы Дөвләт Университетинин

китабханачылыг факултәсиндә библиографија фәнләри әсас ихтисас фәнни кими тәдрис олунур.

1997-чи илдә 50 иллик јубилејини гејд етдијимиз китабханачылыг факултәсинин өзүлү гојулан күндән библиографија фәнләри әсас ихтисас фәнләри һесаб олунмуш вә илк дәфә республикамызда али мәктәб сәвијјәсиндә тәдрис едилмәјә башламышдыр. 1947-1948-чи тәдрис илиндә университетин филолокија факултәси јанында фәалијјәтә башлајан китабханачылыг шө'бәсиндә тәһсил алан тәләбәләрин библиографик пешә һазырлығына хусуси әһәмијјәт верилмиш вә библиографија курсу әсас ихтисас фәнни һесаб едилмишдир. Һәммин курс үзрә илк мүһазирәләр Азәрбајчанда библиографик ишин тәшкилиндә, идарә олунмасында, инкишафында, али тәһсилли пешәкар библиографларын јетишдирилмәсиндә хусуси ролу вә јери олан Ә.Б.Гәһрәманов тәрәфиндән охунмушдур. Библиографија үзрә илк дәрс вәсаитләри дә мәһз Ә.Б.Гәһрәманов тәрәфиндән јарадылмыш вә чапдан бурахылмышдыр. Онун "Үмуми библиографиядан мүхтәсәр мә'лумат" (1953), "Үмуми библиографиянын әсаслары" адлы дәрс вәсаитләри узун мүддәт али китабханачылыг тәһсилли алан тәләбәләрин библиографија саһәсиндә бәһрәләндикләри әсас мәнбә олмуш вә онларын библиографик пешәјә јијәләнмәләринә хејли көмәк етмишдир. Һәммин дәрс вәсаитләриндә библиографик фәалијјәтлә әлагәдар Азәрбајчан материаллары да нәзәрә алынмышдыр.

Ә.Б.Гәһрәманов 1959-чу илә гәдәр библиографија фәннини тәдрис едән јеканә шәхс иди. Бир нәфәрдин библиографик фәнләр силсиләсини тәдрис етмәјин өһдәсиндән кәлмәси факты тәсдиг едир ки, илк әввәлләр бу фәнләр бәсит олмушдур. Әввәла, китабханачылыг шө'бәсинин илк тәдрис планларында библиографија фәнләринә чох аз саат верилрди. Бу, биринчи нөвбәдә, библиографиянын јалныз тәчрүби фәалијјәт саһәси һесаб едилмәси, библиографияшүнаслыгын зәиф инкишафы, лазыми сәвијјәдә формалашмамасы; икинчиси, шө'бәдә ихтисаслашманын апарылмамасы; үчүнчүсү, Азәрбајчан дилиндә нүмунәви тәдрис програмларынын олмамасы; дөрдүнчүсү, јүксәк ихтисаслы кадрларын јетишмәмәси илә әлагәдар иди.

1955-чи илдән китабханачылыг шө'бәси үчүн јени тәдрис планы һазырланыр вә тәсдиг едилир. Бу планда библиографија фәнләринин тәдриси үчүн 324 саат дәрс нәзәрдә тутулурду вә бунун 200 сааты мүһазирә, 124 сааты семинар вә тәчрүби мәшғәләләр үчүн ајрылмышды. Лакин бу гәдәр саатдан сәмәрәли истифадә едилмир, тәдрис просесиндә библиографик ишин јалныз ики әсас истигамәти нәзәрә алынырды. Бунлар да библиографик фәалијјәтин үму-

ми методикасы вә бир гәдәр дә инкишафы тарихи илә бағлы иди. Библиографияда елми вә тәчрүби фәалијјәт саһәси кими дифференсасија апарылмамасы, онун нәзәри әсасларынын, тәтбиги механизминин тәләбәләрә мәнимсәдилмәмәси о дөвркү тәдрис просесинин әсас чатышмазлыгы кими гејд олуна биләр.

Сәнәд ахыны кетдикчә сүр'әтләнир вә сәнәд күтләси дурмадан зәнжинләширди. онларын кәмијјәт артымы, мәзмун мүхтәлифлији библиографик фәалијјәтин дә вәзифәләрини мүрәккәбләшдирир, онун саһәләрә көрә фәргләндирилмәсинә сәбәб олурду. Үмуми библиография курсу илә јанашы саһәви библиография фәнләри мејдана кәлир вә формалашмаға башлајыр. 50-чи илләрин ахырларындан "Үмуми библиография" курсу илә јанашы "саһәви библиография" курслары да тәдрис планына дахил едилир. Бунлардан "Ичтимаи-сијаси әдәбијјатын библиографиясы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографиясы", "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографиясы" курсларыны хүсусилә гејд етмәк олар. Белә бир вәзијјәт шө'бәдә елми-педагожи кадрларын артырылмасыны, онларын һазырлығларынын тәкмилләшдирилмәсини тәләб едирди. Мәһз буна көрә дә 1956-чы илдә китаханачылыг шө'бәсинә библиография ихтисасы үзрә илк дәфә аспирант јери верилир.

Библиография фәнләри силсиләсинин формалашмасы вә саатларын артмасы хүсуси кафедранын тәшкилини зәруриләшдирир вә 1968-чи илдән китаханачылыг факултәсиндә икинчи кафедра - библиография кафедрасы фәалијјәтә башлајыр. Кафедра библиографик фәнләр үзрә тәдрис просесинин тәшкили вә һәјата кечирилмәси илә јанашы елми-тәдгигат ишинә дә бөјүк әһәмијјәт верир, јүксәк ихтисаслы библиографияшүнас кадрларын јетишдирилмәси истигамәтиндә ардычыл иш апармаға башлајыр.

1963-чү илә гәдәр библиография фәнләриндән дәрс дејән мүәллимләрин һеч биринин елми ады јох иди. Кафедранын ачылмасы әрәфәсиндә факултәдә артыг ики нәфәр намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етмишди. Инди библиография кафедрасында чалышан 9 нәфәр мүәллимдән бири елмләр намизәди, профессор, үчү исә досентдир.

1960-чы илләрин әввәлиндән китаханачылыг шө'бәсиндә тәһсил алан тәләбәләр арасында ихтисаслашма апарылыр. 1962-1963-чү тәдрис илиндә шө'бә китаханачылыг факултәсинә чеврилир. Мүстәгил китаханачылыг факултәсинин јарадылмасы бүтүн саһәләр кими библиографик фәнләрин тәдриси просесинин дә сәмәрәли тәшкилинә вә мүвәффеғијјәтли кедишинә мүсбәт тә'сир көстәрир.

1964-чү илә гәдәр факултәдә Москва Дөвләт Мәдәнијјәт Институтунун тәдрис планы әсас көтүрүлүр вә тәләбәләр арасында ихтисаслашма бу плана әсасән апарылырды. Ихтисаслашмалара ујғун олараг ихтисас курслары нәзәрдә тутулурду. 1970-чи илдән китаханачылыг факултәси Вилнүс Университетинин китаханашүнаслыг шө'бәси үчүн тәсдиг олунмуш 5 иллик тәдрис планына кечир. Бу планда китаханалара көрә дөрд ихтисаслашма апарылырды: 1. Техники китаханалар; 2. Елми китаханалар; 3. Күтләви китаханалар; 4. Ушаг вә мәктәб китаханалары. Ихтисаслашмалара мүвәфиг олараг саһәви библиографиялар вә һәмчинин "Азәрбајчан библиографиясынын тарихи", "Елми-идрак әдәбијјатынын библиографиясы" курслары тәдрис олунурду. Ихтисаслашма фәнләри үчүн ажрылан дәрс јүкү 420 саатдан ибарәт иди. "Библиография. Үмуми курс" фәнни исә 100 саат һәмчиндә тәдрис олунурду.

1984-чү илдә дәфә олараг университетин китаханачылыг факултәси үчүн хүсуси тәдрис планы тәсдиг олунур. Факултәмизин тарихиндә бөјүк дөнүш мәрһәләсинин әсасыны гојан бу тәдрис планы библиография фәнләринин тәдрисинин даһа да тәкмилләшдирилмәсинә сәбәб олур. Библиографларын пешә һазырлығынын дәрин нәзәри-методики әсаслара малик олмасынын, тәләбәләрин алдығлары нәзәри-методики биликләрин тәтбиги механизминә даһа долғун јијәләнмәләринин вачиблији нәзәрә алынараг јени тәдрис планына "Библиографияшүнаслыг. Үмуми курс" вә "Китаханаларда библиографик ишин тәшкили вә методикасы" кими ики әсаслы фәнн дахил едилмишдир.

Али тәһсил системиндә Русијанын тә'сири 1990-чы илләрин әввәлләринә гәдәр давам едир. Совет дөвләт системинин дағылмасы, кечмиш иттифага дахил олан республикаларын мүстәгиллик әлдә етмәси, тамамилә јени бир гурулушун бәргарар олмасы, ачыг базар иттисәдијјаты јолунун сечилмәси тәһсил системиндә дә бөјүк дәјишикликләр едилмәси тәләбини гаршыја гојур. Азәрбајчан Республикасынын президенти Н.Ә.Әлијев чәнабларынын 1997-1998-чи тәдрис илиндә али мәктәбләрә гәбул олунмуш тәләбәләр гаршысындагы чыхышында гејд етдији кими, мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын тәһсил системиндә көклү дәјишикликләр баш верир вә бунун башлыча хүсусијјәти милли адәт вә ән'әнәләримизә ујғунлашма просеси илә әлагәдардыр. Факултәмиздә, о чүмләдән библиография кафедрасында тәдрис олунан фәнләрә даир һазырланан јени тәдрис програмларында бу дәјишикликләр нәзәрә алыныр, онларын мүстәгил Азәрбајчан дөвләтинин јеритдији мүәсир дахили вә харичи сијасәтин тәләбләринә ујғунлашдырылмасы мәгсәди илә конкрет тәдбирләр көрүлүр.

Азәрбајҗан Республикасынын Тәһсил Гануна кәрә али тәһсил системи үч мәрһәләдир. Бунун биринчи мәрһәләси бакалавр тәһлими һесаһ олунур. Бакалавр тәһлими үчүн тәсдиһ олунмуш тәдрис планына кәрә факүлтәдә "Үмуми библиографижашүнаслыг", "Китаһханада библиографига ишинин тәшкили вә методикасы", "Саһәви библиографига", о чүмләдән "Сосиал-сијаси әдәбијјатын библиографижасы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографижасы", "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографижасы", "Дүнја библиографижасынын тарихи", "Азәрбајҗан библиографижасынын тарихи", "Өлкәшүнаслыг библиографижасы", "Ушаг вә кәнчләр үчүн әдәбијјатын библиографижасы", "Патент вә норматив-техники сәнәдләрин библиографижасы" кими фәнләр тәдрис олунур.

"Үмуми библиографижашүнаслыг курсу" библиографик фәнләрин елми-нәзәри әсасыны тәшкил едир. Бу курс васитәсилә тәләбәләр һәр шејдән әввәл библиографик фәалијјәтин мејдана кәлмәсинә вә инкишафына сәбәб олан амилләр, библиографижанын нәзәријјәсиндә мүһүм категорија олан библиографик информасија, онун сәчијјәви хүсусијјәти, маһијјәти, әсә ичтимаи функцијалары, библиографик фәалијјәтин инкишаф ганунаујғунлуғлары, онун чохчәһәтли гурулушу һаггында ајдын тәсәввүр әлдә едирләр.

Даһа сонра "Китаһханада библиографига ишинин тәшкили вә методикасы" фәнни тәдрис едилир ки, бунунла да тәләбәләрә алдығлары нәзәри биликләрин тәчрүбәдә тәтбиғ олунмасы механизми вә методикасы өјрәдилир.

Китаһханачылыг факүлтәсиндә тәдрис олунан библиографик фәнләр силсиләсиндә саһәви библиографига курслары да мүһүм јер тутур. Саһәви библиографик фәнләр бир гајда олараг үч комплекс курса бөлүнүр: "Сосиал-сијаси әдәбијјатын библиографижасы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографижасы", "Бәдии әдәбијјат, әдәбијјатшүнаслыг вә инчәсәнәтин библиографижасы". 1996-1997-чи тәдрис илинә гәдәр, о чүмләдән бакалавр тәһлими дөврүндә дә факүлтәнин тәләбәләри арасында ихтисаслашма апарылдығына кәрә тәдрис планынын үз һиссәсиндә кәстәрилән "Саһәви библиографижашүнаслыг" фәннинин вә ја фәнләр силсиләсинин тәдриси заманы әсәсән нәзәри, үмуми методики вә бир гәдәр дә тарихи мәсәләләрә дигтәт верилирди. Бунунла бәрабәр саһәви библиографижалар хүсуси ихтисаслашма фәнни кими дә тәдрис олунур, бу заман һәр саһәнин сәчијјәви хүсусијјәтләринә ујғун тәтбиғи проблемләрә хүсуси фикир верилир, китаһханаларда әлагәдар саһәдә библиографик хидмәтин тәшкили вә һәјата кечирилмәси методикасы өјрәдилирди.

1997-1998-чи тәдрис илиндә бакалавр тәһлими мәрһәләсиндә ихтисаслашма ләғв едилди. Беләликлә, "Сосиал-сијаси әдәбијјатын библиографижасы", "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын библиографижасы вә "Бәдии әдәбијјат, әдәбијјатшүнаслыг вә инчәсәнәтин библиографижасы" кими курслар үмуми фәнн кими тәдрис олунур вә нәзәри, методики вә тәтбиғи мәсәләләрлә әлагәдар хүсуси бөлкү апарылмыр.

Библиографик фәалијјәтин ајры-ајры просесләри бу саһәдә әлдә едилән наилијјәтләри билмәји, кечмиш библиографик информасија мәнбәләриндән хәбәрдар олмағы вә онлардан истифадәни бачармағы, кечмишин габагчыл методики ән'әнәләрини мәнмәсәмәји, үмумијјәтлә, дүнја миғјасында мөвчуд олан библиографик мәһсулдан хәбәрдар олмағы тәләб едир. Мәһз буна кәрә тәдрис планында "Дүнја библиографижасынын тарихи" вә "Азәрбајҗан библиографижасынын тарихи" фәнләринә хејли саат верилмишдир.

Бакалавр тәһлими мәрһәләсиндә "Ушаг вә кәнчләр үчүн әдәбијјатын библиографижасы" вә "Патент вә норматив-техники сәнәдләрин библиографижасы" фәнләри дә тәдрис олунур.

Бакалавр мәрһәләсиндә мүстәгил Азәрбајҗан Республикасынын јерли шәраитә, милли ән'әнәләримизә ујғун, јени дөвләт гуручулуғумузун тәләбләринә чаваб верән тәдрис програмлары һазырланмыш вә тәләбәләрин истифадәсинә верилмишдир.

1997-1998-чи тәдрис илиндән макистр тәһсил мәрһәләси башланмышдыр. Китаһханачылыг факүлтәсиндә макистр мәрһәләси үчүн верилән истигамәт "Китаһханашүнаслыг вә библиографига-ҺС-151700" адланыр. Бунунла әлагәдар олараг библиографига кафедрасында јени фәнләр силсиләси јаранмыш вә бунлар үч группа үмумиләшдирилмишдир. Биринчи, сосиал-игтисади фәнләр сьрасындадыр вә "Библиографик фәнләрин тәдриси методикасы" адланыр. Икинчи ихтисаслашмаја ујғун үмуми фундаментал елми фәнн кими кәтүрүлән "Библиографик информасија: нәзәри-методоложи вә методики әсаслары" курсудур вә үчүнчү груп ихтисаслашма фәнләриндән ибарәт 8 курсдан ибарәтдир.

Макистр тәһсили үчүн библиографик фәнләр үзрә дәрәс програмларынын һазырланмасы гаршыда дуран мүһүм вәзифәдир. Артыг чари тәдрис илиндә нәзәрдә тутулан "Библиографик фәнләрин тәдриси методикасы", "Библиографик информасија: нәзәри-методоложи вә методики әсаслары", "Библиографик фәалијјәт вә библиографик ахтарыш", "Китаһхана библиографижасы" курсларынын програмлары һазырдыр вә галан ихтисаслашма фәнләринин програмлары үзәриндә иш давам етдирилир.

Ајры-ајры фәнләрин тәләбәләр тәрәфиндән лазыми сәвијјәдә мәнимсәнилмәсиндә әсас шәртләрдән бири ана дилиндә тәдрис әдәбијјатынын олмасыдыр. Тәәссүфлә гејд етмәк лазымдыр ки, библиографик фәнләрә даир белә әдәбијјат чох аздыр вә оланлар да мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын индики тәләбләринә чаваб вермир. Бунлардан "Библиографијанын үмуми мәсәләләри" (1973), "Азәрбајчан библиографијасынын тарихи"(1978), (проф. З.Һ.Әлијев), "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографијасы"(1986) (дос. Ә.Т.Хәләфов) үзрә дәрс вәсаитләрини вә һәмчинин "Библиографијашүнаслығын үмуми курсу" (проф.З.Һ.Әлијев) (1989), "Тәбии-елми, техники вә кәнд тәсәррүфатынын библиографијасы"(проф. Б.В.Аллаһвердијев), "Сосиал-сијаси әдәбијјатын библиографијасы" (1984)(дос. Ф.А.Бәјрамов) үзрә методики вәсаитләри вә с. гејд етмәк олар.

Азәрбајчан Республикасында али тәһсил системиндә кедән дәрин дәјишикликләр библиографија фәнләринин тәдрисиндә дә өзүнү көстәрир. Мүстәгил Азәрбајчанын дәвләтчилијинин принципләри, милли вә дүнјәви мә'нәви дәјәрләр бүтүн библиографија фәнләринин тәдрисиндә дә әсас көтүрүлүр. Библиографија кафедрасы ачыг базар игтисадијјатына кечидин илк мәрһәләсиндә олан мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын мүасир тәләбләринә ујғун дәрсликләрин вә дәрс вәсаитләринин јарадылмасы саһәсиндә мүәјјән иш апармагдадыр. Мәсәлән, "Үмуми библиографијашүнаслыг", "Китабханада библиографија ишинин тәшкили вә методикасы", "Бәдии әдәбијјат вә әдәбијјатшүнаслығын библиографијасы" фәнләри үзрә дәрс вәсаитләри јазылыб баша чатдырылмышдыр.